

**Oponentní posudek disertační práce PhDr. Lenky Krejčové
„Možnosti rozvoje sociálních dovedností dospívajících ve středních
školách“**

**Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta.
Vedoucí práce I. Gillernová.
Praha 2009. 215 s.**

Předložená disertační práce zkoumá téměř vyčerpávajícím způsobem výzkumně i aplikačně velmi inspirativní a nosnou oblast – možnosti rozvoje sociálních dovedností studentů středních škol ve vztahu k období dospívání.

V teoretické části práce se autorka zaměřuje právě na problematiku socializace v dospívání. Vymezuje zde jednak kulturní determinaci v období dospívání a z ní vyplývající terminologii (zde stojí za pozornost velmi čtivá a inspirativní subkapitola Adolescentní subkultura, která blíže popisuje potřebu dospívajících vymezit se vnitřně, vnějškově i komunikačně vůči dospělým), jednak se snaží postihnout socializační činitele ve vývoji dospívajících v rodině a v souvislosti s tím i postoje rodiny k postupnému osamostatňování dítěte. K tématu školní problematiky pak odkazuje Význam školy a učitelů pro rozvoj dospívajících. Autorka se však nevyhýbá ani problematice vrstevnické skupiny a v závěru kapitoly polemizuje s charakteristikou období dospívání jako „období bouře a stresu“.

Navazující kapitola se zaměřuje na problematiku sociálních dovedností (od vymezení kompetencí, schopností a dovedností přes předpoklady rozvoje těchto ve škole až po projevy sociálních dovedností studentů). Završení této části textu tvoří přehled výzkumů sociálních dovedností ve školách – autorka si zde elegantně připravuje půdu pro empirickou část své práce.

Následující kapitola se zabývá působením učitelů na rozvoj sociálních dovedností. Autorka se pozastavuje nad nároky pedagogické práce a detailně rozpracovává profesní kompetence učitelů středních škol. Ráda bych zde ocenila její snahu o komplexní a interaktivní postihnutí dílčích složek profesní kompetence učitele (doloženou rovněž originálním autorským schématem). Poté přechází k edukačnímu stylu učitele, jež chápe jako formu vztahu se studentem (toto pojetí je bohužel často opomíjené v profesní přípravě učitelů), a zmiňuje principy zprostředkovaného učení.

V další části textu se práce zabývá zejména otázkou školní třídy jako významné sociální skupiny – text stojí na dvou stěžejních problémových okruzích: problematice resilience školních tříd a klimatu třídy a jeho vlivu na rozvoj dospívajících. Obě tyto oblasti přitom poskytují řadu problematických oblastí, jež úzce souvisejí s možnostmi a limity rozvoje sociálních dovedností – a to jak na straně studentů, tak na straně učitelů.

Spektrum problému by ovšem nebylo úplné bez souvislostí školní úspěšnosti a jejího vztahu k rozvoji sociálních dovedností dospívajících (a naopak). Autorka zde podrobněji zpracovává motivaci dospívajících ke školní práci a studiu, nezapomíná přitom ani na význam učitelů a vrstevnických skupin pro tuto motivaci. V závěru dílčí kapitoly směřuje k problematice vnímané akademické účinnosti. Zde je možno nalézt přínosné polemické pohledy např. na příliš nízkou či příliš vysokou míru heterogenity ve skupině spolužáků (typicky situace vybrané třídy pro nadané žáky nebo snaha integrovat výrazněji handicapované žáky do běžné třídy). Autorka rovněž velmi adekvátně upozorňuje na význam motivace učitelů k vlastní pedagogické práci, která se promítá do každodenních interakcí se studenty a touto cestou ovlivňuje i jejich motivaci.

Pro praxi je velmi přínosná následující kapitola, která mapuje projevy rizikového chování ve školách a přístupy jednotlivých škol k tomuto jevu. Oba aspekty se tak propojují v úvahu nad možnostmi prevence rizikového chování v dospívání. Autorka rovněž předkládá

literaturu, která upozorňuje na komplikované vytváření individuálních norem (rizikového) chování.

Teoretická část disertační práce vyúsťuje v přehledné zpracování programů rozvoje sociálních dovedností ve školních třídách. Polemizuje přitom o vhodné míře prevence či rozvoje sociálních dovedností v průběhu středoškolského studia. Autorka přitom směřuje od principů účinných rozvíjejících a preventivních programů k otázkám diagnostiky školní třídy a konkrétním příkladům takových výcvikových programů pro práci se studenty. Nevyhýbá se přitom ani složité problematice evaluace těchto programů a uvádí její konkrétní příklady. Inspirující pro praxi je požadavek propojení takových programů s běžným chodem školy a ztotožnění pedagogického sboru s myšlenkou využití těchto programů. Přitom vhodný program dokáže cíleně působit na klima celé školy při současném respektování individuálních specifíků tříd i jednotlivců (studentů).

Konkrétní výzkumná část práce se obrací jednak k modelu rozvoje sociálních dovedností dospívajících v prostředí střední školy a současně se snaží i zmapovat prostředí, v němž se středoškolští studenti pohybují. Autorka podrobně zpracovává výzkumné otázky odvozené ze stávajících problémových okruhů a dále charakterizuje výzkumný soubor, použité metody zpracování výzkumu a samu výzkumnou proceduru.

Autorka se nespokojuje s málem a pracuje s programy rozvoje sociálních dovedností dospívajících v rozsahu několika let (přes všechny komplikace, které s sebou nese dlouhodobý výzkum). Empirická část přitom vhodným způsobem propojuje kvantitativní a kvalitativní metodologii. V první fázi výzkumu mapuje prostředí středních škol, kde upřednostňuje standardizované diagnostické metody a přístupy (Dotazník motivace k výkonu, Žák o učiteli, Učitel o sobě a sémantický diferenciál). Autorka přitom nerezignuje ani na kvalitní etický standard výzkumu v podobě informovaného souhlasu. V navazující části výcvikově koncipované, sleduje za pomoci kvalitativní metodologie možnosti využití celoročně probíhajícího sociálně psychologického výcviku včetně konkrétních návrhů možných intervencí.

Pokud jde o výsledky – data získaná od pěti set respondentů prokázala korelace sledovaných proměnných a vcelku očekávaně potvrdila rozdíly motivace mezi studenty a učiteli. Zajímavé však bylo rovněž zjištění signifikantních rozdílů mezi studenty gymnázií a středních odborných škol. Uvítala bych, kdyby se autorka na základě těchto svých bohatých zjištění pokusila formulovat několik základních doporučení pro praxi středoškolských učitelů (s přihlédnutím k typu střední školy). Originálním přínosem této práce je rovněž pozitivní vnímání edukačního stylu učitelů. Studenti je vnímají jako značně významné dospělé osoby ve svém sociálním poli.

Data získaná z výcvikové části výzkumu zřetelně naznačují hlavní okruhy sociálně psychologických dovedností, které může výcvik posilovat a rozvíjet, a rovněž upozorňují na skupinové procesy koheze a seberegulace, které je možno touto cestou posilovat a rozvíjet. Opět se zde objevuje významný vliv třídního učitele. Obě část výzkumu pak výrazně potvrzují a významnost (a do jisté míry i nezastupitelnost) role učitelů v rozvoji studentů středních škol. Velmi bych uvítala, kdyby autorka v diskusi zauvažovala nad propojením rozvoje sociálních dovedností a kognitivních funkcí, neboť v řadě výzkumných prací jsou pojednávány odděleně.

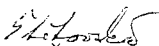
Celá práce tak potvrzuje nezbytnost zaměřit se výrazněji výzkumně i formou intervencí na oblast středního školství, která má specifický a ne vždy odborně doceněný charakter ve srovnání s ostatními školami. Ocenila bych, kdyby autorka (i na základě četných citací zahraničních pramenů) mohla srovnat tuto situaci v naší kultuře a v zahraničí.

Předložená disertační práce je dokladem nesmírné autorčiny odborné i dokumentační poctivosti a přesnosti. Precizní jazyk, detailní doložení všech získaných dat, poctivost

výzkumného zpracování, pečlivost, s níž autorka dokládá v přílohách použité metody a postupy, a neobyčejně bohatá a pečlivě zdokumentovaná literatura mohou být vzorovou inspirací pro další doktorandy. Rovněž vyvážené proporce kvantitativní i kvalitativní metodologie, dlouhodobá práce se zkoumanými osobami a pečlivě zvažovaná triangulace dat dokumentují vysokou kvalitu disertační práce, která je hodna následování.

Závěrem s radostí doporučuji, aby se předložená disertační práce stala předmětem obhajoby.

V Praze 15. 7. 2009

PhDr. Iva Štětovská, Ph.D.
Katedra psychologie FF UK